

Príhovor na 57. VZ Slovenskej akadémie pôdohospodárskych vied

Podpredseda Slovenskej poľnohospodárskej a potravinárskej komory Marián Šolty vystúpil koncom septembra s príhovorom počas 57. Valného zhromaždenia Slovenskej akadémie pôdohospodárskych vied v Lužiankach. Publikujeme jeho príhovor, ktorý odznel na podujatí.

„Vážené dámy, vážení páni, ctení akademici,

dovoľte mi, aby som sa v mojom zamyslení o potravinovej sebestačnosti a dostatočnosti na Slovensku vrátil niekde k počiatkom. Každá živá bunka živočíšneho alebo rastlinného pôvodu potrebuje dostatok živín. Ľudský jedinec od svojho vzniku potreboval zabezpečiť dostatok potravín pre svoju existenciu, a preto potravinová dostatočnosť je vlastne hnacím motorom existencie ľudstva. Keď preskočím dobu kamennú a dostanem sa k veľkým civilizáciám, kedy ľudstvo už bolo organizované a bytostným záujmom všetkých civilizácií bolo zabezpečiť pre svojich členov dostatok potravín. Či už to bola egyptská ríša, kde bolo zaujímavým momentom, že potravinová dostatočnosť bola viazaná na periodicitu kolísania hladiny rieky Níl. Čínska civilizácia sa sústreďovala v povodiach veľkých riek rovnako ako indické kultúry. Rímska ríša bola centrom moci takmer tisíc rokov a zvláštnym spôsobom zabezpečila potravinovú dostatočnosť. Ríša expandovala a svoju sebestačnosť si zaistila tým, že vytvorila obrovskú armádu, ktorá obsadila územie, kde bola potravinová dostatočnosť a tým zaistila dostatočnosť pre centrum.

Pristavil by som sa pri dvoch krajinách ako sú Čína a India. Všetci dobre vieme, že tieto dve krajiny sú najľudnatejšie a ešte v minulom storočí trpeli veľkými hladomormi. Uvádzam tieto príklady aj preto, lebo dnes obe krajiny majú nad miliardu obyvateľov a dostatočnosť. Pred 60 rokmi mala každá z týchto krajín iba tretinu súčasných obyvateľov. Mali najväčší nárast obyvateľstva každoročne a vedenie krajín pri plánovaní muselo počítať s týmto obrovským nárastom. Pri skúmaní dejín zistíme,

že stravovací návyk jedenia ryže v Číne je síce 2000 ročný, ale pred tým sa mnohopočetné obyvateľstvo Číny živilo väčšinou produktmi z pšenice. Príklad Číny je zaujímavý aj z dôvodu, že predstavitelia vlády išli na problém nedostatočnosti potravín aj veľmi pragmaticky. Stanovili minimálnu kalorickú dávku, vynásobili ju počtom obyvateľov v danom roku a v nasledujúcich rokoch toto číslo dosadili do potreby kalorickej hodnoty surovín vyprodukovaných v danej zemi.

Samozrejme, že na začiatku je dôležitá potravinová dostatočnosť a potom sortiment. V týchto krajinách je dostatočnosť spojená so sebestačnosťou a opačne, lebo pri ich veľkosti iné zdroje ako vlastné ťažko použiť. Vo svete nie sú len tak k dispozícii, a ani neboli. V Číne, vidiac hrozbu hladomoru, svoju budúcnosť videli v zúrodnení pôdy, ktorá bola vyčerpaná, keďže na tomto území dlhodobo žije obrovské množstvo obyvateľov. Pri zaistení dlhodobej dostatočnosti, aj keď úzkeho sortimentu potravín, je potom možné začať rozvíjať celú spoločnosť a ponúkať širší sortiment potravín a zaisťovať v nej sebestačnosť.

Príklad Indie je trochu odlišný, lebo krajina je rovnako ľudnatá, len nábožensky rozdelená. Je ťažké preferovať jednu alebo druhú surovinu, keď v jednom náboženstve je svätá krava a v druhom je zakázané jesť bravčové. Napriek týmto rozporom sa krajina vymanila z hladomorov a mohlo by sa zdať, že v indickej strave sa skrýva riešenie pre celú ľudstvo. Vieme, že základom indickej stravy je väčšinou rastlinná strava.

Pri svojom pomerne dlhom pobyte v Indii som zistil, že nie je všetko zlato, čo sa blyští. Rastlinná strava nie je všeliek na všetky naše choroby. Zažil som tam stravníkov, ktorí jedli len tú rastlinnú stravu, ktorá rástla nad zemou, ale aj takých, ktorí jedli len takú rastlinnú stravu, ktorá rastie pod zemou. Základom stravy bol a je dostatočný príjem kalórií z rastlinnej stravy či už zo pšenice, kukurice alebo ryže. Tento model dostal Indiu z ťažkých hladomorov, v súčasnosti si India zabezpečila dostatočnosť potravín.

Zvláštnym fenoménom v Indii bolo, keď som sa, súc tiež sám oľnejšej postavy, pýtal ľudí, s ktorými som prišiel do styku: ako je možné, že ľudia, ktorí sa stravujú týmto spôsobom, povedzme, že zdravým, boli dosť významne obézni. Vysvetlenie bolo zaujímavé: v nadmernom množstve užívali sladkosti.

Je zvláštna súvislosť medzi kalorickou dostatočnosťou stravy a cukrom, ktorá zaujala aj národohospodárov na konci 20 rokov 20. storočia v ČSR. Počas hlbkej hospodárskej krízy aj v ČSR hrozil hlad a uvažovalo sa nad tým, že kalorická nedostatočnosť stravy občanov republiky bude dopĺňaná cukrom, ktorého produkcia bola dostatočná. Keď sa pozrieme na túto komoditu, tak zistíme, že cukor vo svojej molekule nesie najväčšie množstvo kalórií za najnižšiu cenu. Samozrejme, jedenie cukru nemôže zabezpečiť výživu obyvateľstva, aj keby sa zdalo, že kaloricky je to možné. Čínu a Indiu som spomenul preto, že tieto krajiny sú najľudnatejšie a vyriešili svoj problém, vyriešili ho vo vnútri svojich krajín. Krajiny majú skutočne nezávislosť, svoju hrdosť, lebo to potravinová dostatočnosť a sebestačnosť prináša. Spomínam to aj preto, lebo vidíme podobný vývoj v krajinách Afrického kontinentu, kde je exponenciálny rast obyvateľstva. Miestne vlády podliehajú diabolskému mámeniu rozpredávania nerastného bohatstva svojich krajín a neustále zdôrazňujú, že boli pod koloniálnou nadvládou do šesťdesiatich rokov minulého storočia. Práve to je ten istý čas, o ktorom som hovoril, že sa začal rozvoj dostatočnosti v Číne a Indii. Táto výhovorka podľa mojej mienky neplatí a tieto krajiny by sa nemali otáčať na nás, myslím EÚ a západný svet, ale mali by si vziať príklad od krajín, ktoré som spomínal a pustiť sa do zápasu o potravinovú dostatočnosť.

Vrátil by som sa do EÚ, ktorej sme súčasťou, cez krajiny ako je Francúzsko, Spojené kráľovstvo, Taliansko a Nemecko, ktoré sú vzorom v dostatočnosti až prebytku všetkého. Musíme si uvedomiť, že pri podobnom počte obyvateľstva, čo sa týka UK, Francúzska a Talianska, majú rozdielnu aj dostatočnosť, aj sebestačnosť a aj iné stravovacie návyky. Na príklade dnešnej UK, ktorá vystúpila z EÚ, vidieť, že potraviny boli dovezené z krajín, ako sú Austrália a Nový Zéland. Dnes ostrov s ťažkosťami užíva 60 miliónov ľudí. Iná situácia je v susednom Írsku, ktoré bolo prototypom emigrantskej krajiny v 19. storočí a emigrácia bola spôsobená veľkým hladomorom. Dnes je krajina obrovským producentom mlieka a mäsa. Môžeme sa spýtať, kto to zapríčinil, no asi múdra vláda?

Francúzsko je obdarené horami, rovinami, dlhým pobrežím a dnes je ťahúňom EÚ a v zásade strojom a hnacím motorom poľnohospodárskej politiky EÚ. Dôvod je prostý - má obrovskú tradíciu poľnohospodárskej výroby, ľudí, ktorí pracujú na vidieku, a bez hlasu týchto ľudí nie je možné skonštruovať žiadnu vládu. Taliansko v zásade malo problém byť sebestačné a tiež z neho ľudia utekali do Spojených štátov za lepším životom z dôvodu, že boli hladní. Paradoxne z krajiny, ktorej kuchyňa je dnes jedna z najobľúbenejších na svete a splodila jedny z najznámejších a najpoužívanějších potravín.

Nemecko bolo, ako je známe, iniciátorom dvoch vojen, boli to vojny svetové. Vo svojich vtedajších hraniciach, napriek tomu, že plochou bolo väčšie ako dnes, cítilo nedostatok možností na rozvoj svojho obyvateľstva a nedostatok možností produkovať dostatok potravín. Ukázalo sa to na výsledku prvej svetovej vojny, keď v podstate víťazné krajiny Nemecko vyhladovali, aj keď po brešlitzovskom mieri získalo vytúženú Ukrajinu, obrovskú zásobáreň surovín. Príčinou druhej svetovej vojny bolo práve to, okrem iného, že jej stroja chcel zaistiť potravinovú dostatočnosť a sebestačnosť s tým, že dosiahne na zdroje Ukrajiny. Vieme, ako to dopadlo, a bola to celosvetová tragédia. Je paradoxom dnešnej doby, že krajina ako Nemecko v súčasných hraniciach je sebestačná a pri spracovaní surovín vysoko prebytková a je jedným z najväčších exportérov. Po plodoch Ukrajiny už netúži, skôr všetci rozmýšľajú, že čo by sa stalo, keby sa Ukrajina zorganizovala a začala produkovať také množstvo potravín, akého je schopná.

Týmto geografickým exkurzom som sa priblížil do centra EÚ. Neodpustím si ešte jednu poznámku, lebo existuje krajina dvakrát menšia ako Slovensko s trikrát viac obyvateľmi. Táto krajina vyrvala moru tisíce hektárov pôdy a stala sa najväčším svetovým exportérom potravín. Volá sa Holandsko a musíme si všetci spytovať svedomie, že prečo je to tak, prečo sa nedokážeme dostať aspoň na úroveň produkcie potravín, akú sme mali pred viac ako 30 rokmi?

Naša, myslím československá sebestačnosť a dostatočnosť, bola známa. Dnes je to už len dávno zabudnutá a nedosiahnuteľná realita. Dôvody však musíme hľadať aj niekde v hlbokjej minulosti. Územie Československa bolo súčasťou Rakúsko-Uhorska a už pred viac ako 150 rokmi bolo rozdielne poľnohospodárstvo v predlitavii a zalitavii. Nie len z dôvodu iných zákonov, čo sa týka dedenia, ale aj z toho dôvodu, ako sa pristupovalo k práci na poli. Historické údaje udávajú, že v Uhorsku, ktorého súčasťou bolo aj dnešné Slovensko, mali svoju produktivitu porovnateľnú so západom krajiny len na statkoch významných grófskych rodín, ktoré používali moderné technológie. Už v polovici 19. storočia Uhorsko nebolo sebestačné v obilí a muselo dovážať túto komoditu z cárskeho Ruska a z vtedajšieho valašského kráľovstva, teda Rumunska.

Na sever od Slovenska existuje krajina, ktorá pred niečo vyše 100 rokmi nebola na mape ako aj my. Jej územie mali rozdelené Rusko a Nemecko. Tá krajina je Poľsko a my, čo sme starší, si pamätáme, že pred 40 rokmi, keď cestoval človek do Poľska, tak si možno mohol kúpiť golier z líšky, ale určite nie 10 dkg šunky. Dnes je Poľsko významný exportér potravín, využilo všetky možnosti, ktoré mu poskytla EÚ. Môžeme škripať zubami, tvrdiť, že to poľské je hrozné, ale 40 miliónov Poliakov to jedáva každý deň a nemajú pocit, že by ich niekto chcel otráviť. Máme sa čo učiť. Veľký a významný producent potravín Maďarsko sa vracia na svoje pozície v produkcii potravín a určite nám to musí nedať spávať. Zvláštnym príkladom kolapsu poľnohospodárskej produkcie je Bulharsko. Pred viac ako 30 rokmi významy exportér využíval výborné možnosti krajiny. Dostali pod závlahy státisíce hektárov pôdy, produkovali potraviny pre sever bývalého socialistického tábora a dnes nemajú ani cukrovar. Problémy majú v produkcii mlieka a aj iných poľnohospodárskych komodít.

Na Slovensku vydávame pravidelne štatistiky o tom, koľko percent z ktorej produkcie máme na pultoch, koľko percent ktorej komodity sa predá a koľko percent tej-ktorej komodity vieme vyprodukovať. Zamyslime sa ale nad pojmom sebestačnosť. Definícia je jasná: „potravínová sebestačnosť vyjadruje schopnosť krajiny pokryť domácu spotrebu vlastnou produkciou“. Ďalší pojem „potravínová bezpečnosť“ nastáva vtedy, keď majú všetci obyvatelia krajiny v každom okamihu fyzický, sociálny a ekonomický prístup k dostatku bezpečných a výživných potravín.

Dovolím si k týmto definíciám nastoliť niekoľko poznámok a otázok. Chceme, respektíve, kto chce sebestačnosť? Vieme ju zaistiť? Môžeme ju zaistiť a smieme ju zaistiť? Je sebestačnosť zdôvodniteľná a potrebná? Je sebestačnosť obmedzená na jednu osobu, rodinu produkujúcu potraviny alebo aj na rodiny neprodukujúce potraviny? Je možná sebestačnosť obce, mesta, celého štátu alebo celého sveta a teda keď celého sveta, tak aj mňa? S čím sa chceme zahrávať, aký veľký môže alebo musí byť tento svet?

Nechcem spomínať všetky komodity, pozrime sa na tie extrémne. Cukru máme v dvoch súčasných cukrovaroch takmer 100%. Poľnohospodári sú schopní vypestovať repu v dostatočnom množstve, samozrejme musí sa im to vyplatiť. Cukrovary sú však v rukách nemeckých majiteľov a pri všetkej úcte k tomuto odvetviu je len na ich ľubovôli, či sa rozhodnú vyrábať cukor na Slovensku, alebo realizovať vyrobenú produkciu zo svojich materských fabrík v Nemecku. Je paradoxom, že jednou z najdiskutovanejších komodít sú zemiaky, o ktorých sa hovorí, že sú druhý slovenský chlieb. Transformácia poľnohospodárskej výroby priniesla 40% sebestačnosť v zemiakoch. To nám musí nastaviť zrkadlo, čo sme a čo chceme byť. Krátka noticka k zemiakom: k veľkému úbytku došlo aj preto, lebo ako hovoria poľnohospodári: „my zemiaky aj vyprodukujeme, ale ich neustrážime a keď ich ustrážime, tak ich obchod nechce“.

Keď si prejdeme komodity ako mlieko, pekárenské výrobky, myslím si, že bažiť po viac ako 80% sebestačnosti, aj keď niekto nato môže mať iný názor, nie je celkom reálne. Uvedomme si, ako sa stravujeme, koľko a čoho kupujeme. Je až tragikomické, že sa hrdíme našou národnou potravinou, ako je bryndza, ale mozarely spotrebujeme dvakrát toľko ako bryndze. Pritom sme tretí najväčší dodávateľ syrov do Česka. Pri chlebe a pečive nám ukázala „covidová“ doba, že sebestačnosť nie je závislá, či máme dosť múky, ale či máme dostatok kvasníc. Dnes je veľmi populárne takzvané kváskovanie a ľudia si vedľa doma upiecť chlieb sami - nie že by to bola cesta k sebestačnosti. Štatistiky ďalej uvádzajú, že máme len 40% sebestačnosť v produkcii hrozna a teda aj vína. Niektorí askéti by sa aj potešili, veď alkohol je metla ľudstva. Ako vidíme na príklade Francúzska, Talianska a

Španielska, produkcia vína skultúrňuje krajinu a ľudí, a určite by sme sa mali snažiť viac o to, aby táto tisícročia pestovaná plodina na Slovensku ďalej existovala. Paradox nedostatku bravčového mäsa je jasným dôkazom toho, o čom je téma tejto prednášky. Málo bravčového mäsa nie je preto, lebo poľnohospodári nechcú a nevedia chovať prasatá, ale ponuka z krajín, kde sa vlády rozhodli podporiť túto produkciu, konkurenčne ničí kvalitnú slovenskú produkciu. Povieť - možno trochu ironicky a nepatrične, že sa môže stať, že o 20 alebo 30 rokov v prípade, že sa nevyriešia niektoré problémy s imigrantmi, nám niekto povie: „ale bravčovinu nepotrebujeme, lebo nám to náboženstvo zakazuje“.

Na legendárnu produkciu zeleniny a ovocia na južnom Slovensku, ktorá bola dostatočná pre celú federáciu, môžeme len nostalgicky spomínať. V súčasnej klimatickej situácii by sme mohli byť protiváhou španielskemu zázraku v produkcii zeleniny.

Mali sme už ministra ľavičiara, pravičiara, socialistu, národníara, kresťana a aj neobyčajne obyčajného a výsledok sa dostavil. „Vinníkov“ by sme teda už aj mali, ale sme aj my spotrebitelia bez viny? Máme v sebe dosť hrdosti a patriotizmu, keď stojíme pred pultom, ktorý je plný výrobkov z celého sveta? Sme tí najlepší Slováci len na hokeji alebo nám náš pôvod musí pripomenúť nemecký majiteľ sietí s logom „jedzte to najlepšie slovenskô“? Všetky krajiny, ktoré spomínam v pozitívnom slova zmysle, mali asi rozhodujúcich činiteľov s lepšou odbornou výbavou a nasmerovali krajinu správanejším smerom.

Toto ma vedie k tomu, aby som konštatoval, že trápenie s potravinou sebestačnosťou je nič oproti tomu, čo nás čaká, keď nevyriešime inú nesebestačnosť, a to je nesebestačnosť personálna. Máme nedostatok nekvalifikovanej pracovnej sily, nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily. Slovenské školstvo je v troskách, nedokáže zabezpečiť stredoškolské kádre. Produkcia politológov, mediálnych marketérov je tak obrovská, že keby títo ľudia boli jazykovo vybavení, vieme nimi zahltiť svet. Ale nájsť schopného inžiniera, lekára, učiteľa, agronóma je veľký problém. Môžem povedať z osobných

skúseností ako riaditeľ podniku, že problém nie sú nezamestnaní, ale nezamestnateľní. Tento problém trápi poľnohospodárov, potravinárov, trápi školstvo, zdravotníctvo. Je naivné si myslieť a povedať, že chyba nám 5 000 zdravotných sestier. Nebodaj by sa niekde našli, ale spýtajte sa riaditeľa nemocnice, či má peniaze nato, aby zamestnal čo i len desať.

Problém slovenskej sebestačnosti či v potravinách, či v nedostatku pracovnej sily je v nerovnomernom rozdelení toho, kto má koľko dostať vo vertikále za svoju činnosť. Je tu dlhodobo udržiavaný názor, že potraviny sú vraj drahé a musia byť stále lacnejšie a lacnejšie. Áno, potraviny by mohli byť aj zadarmo, takáto idea tu už bola a existuje krajina, ktorú som spomínal na začiatku a v základe by sa mohla riadiť týmto systémom. Ale vidíme, že ani v Číne nie sú potraviny zadarmo a nikdy ani nebudú. Potraviny musia mať svoju cenu, ľudia si ich musia vážiť, užívať ich s rozumom a tí, ktorí rozhodujú o tom, aká bude budúcnosť tejto krajiny, čo sa týka sebestačnosti v tej či onej komodite, sa musia riadiť rozumom a nie len hlasom tzv. voličským. Hlasovaním síce vzniká poslanec, ale nič iné. Potraviny vznikajú na poli a vo fabrikách a v pote tváre.

Môžeme hlasovať, koľko chceme, magicky pôsobiť, čarovanou paličkou krútiť nad prázdny kotlom, ale nič nevyčarujeme. Len úsilie nás všetkých, náš zdravý rozum, osobná česť nám pomôže k tomu, aby sme nemuseli v kritickej situácii žmoliť čiapku v ruke a prosiť, aby nám niekto milostivo dal kus chleba."